

Araştırma Makalesi
Research Article

Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Yıl: 2021 Cilt-Sayı: 14(4) ss: 1159-1171

Academic Review of Economics and Administrative Sciences
Year: 2021 Vol-Issue: 14(4) pp: 1159-1171

<http://dergipark.org.tr/tr/pub/ohuiibf>

ISSN: 2564-6931

DOI: 10.25287/ohuiibf.828563

Geliş Tarihi / Received: 19.11.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 18.01.2021

Yayın Tarihi / Published: 15.10.2021

LIBERALİZM BAĞLAMINDA KENTSEL AYRIŞMA*

Eylül BAYRAKTAR¹

Öz

Geçmiş daha eskiye dayansa da kentsel ayrışma, küreselleşme ve neo-liberalizmin kentleri dönüştürme serüveni ile önemli kent araştırmaları konularından biri olmuştur. Liberalizm ve günümüzde neo-liberalizm, uzun yıllar dünyaya hâkim olmuş politikalar ile kentlerin gelişmesi ve dönüşmesine sebep olmuştur. Sanayi Devrimi'ne kadar uzanan kentlerdeki ayrışma, özellikle 1980 sonrasında küreselleşme ve neo-liberalizmin kentlerdeki etkisi ile derinleşmeye başlamıştır. Bu çalışmada kentsel ayrışma liberalizm üzerinden okunacaktır. Çalışmanın amacı, liberalizmin kentsel ayrışma olgusuna bakışını, liberalizme kentsel ayrışma üzerinden yapılan eleştirilerle birlikte ele almaktır. Çalışma ile cevap aranan sorular, "liberalizm kentsel ayrışma olgusuna nasıl bakmaktadır ve kentsel ayrışma bugünün neo-liberal uygulamaları ile nereye doğru gitmektedir?" sorularıdır. Bu kapsamda "kapalı siteler", "kentsel dönüşüm" ve "soylulaştırma" konuları tartışılmıştır. Çalışmada varılan sonuç, liberalizmin kentsel ayrışmadan beslendiği ve uygulanan politikalar eliyle aynı zamanda kentsel ayrışmayı beslediği sonucudur. Çalışma kapsamında ele alınan üst ve üst-orta sınıfın tercihi "kapalı siteler", rantın adaletsiz dağılımı ile anılan "kentsel dönüşüm uygulamaları" ve kentsel dönüşümün alt sınıfların yerinden edilmesi ile sonuçlandığı "soylulaştırma"; kente müdahale eden politikaların ayrışmayı nasıl derinleştirdiğini gözler önüne sermektedir. Konu ile ilgili gelecek çalışmalarda, bu çalışmada ele alınan sürecin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde nasıl ilerlediğine dayalı araştırmalar yapılabilecektir.

Anahtar Kelimeler : Kent, Kentsel ayrışma, Liberalizm, Neoliberalizm, Chicago Okulu.

Jel Sınıflandırması : R0, Z13.

* Kasım 2017'de SOBİAD ve İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin düzenlediği Uluslararası Sosyal Sermaye Konferansı'nda sunulan bildirinin revize edilmiş halidir.

¹ Dr., bayraktareylul@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0848-7522.

URBAN SEGREGATION IN THE CONTEXT OF LIBERALISM

Abstract

Even though its history is older, urban segregation becomes one of the important subjects of urban research along with the adventure of globalization and neoliberalism transforming cities. Liberalism and today neoliberalism have caused development and transformation of cities with policies that have dominated the world for many years. The segregation in cities dating back to the Industrial Revolution has started to deepen especially after 1980 with the effect of globalization and neoliberalism on cities. In this study, urban segregation is studied on the basis of liberalism. The purpose of the study is to discuss liberalism's view of urban segregation phenomenon with criticisms about liberalism on the basis of urban segregation. The questions of "how does liberalism look at the phenomenon of urban segregation and where is urban segregation going along with today's neoliberal practices?" are tried to be answered. In this context, "gated communities", "urban transformation" and "gentrification" issues are discussed. The conclusion reached in the study is that liberalism is fed from urban segregation and at the same time it feeds urban segregation through implemented policies. Considered within the scope of the study, "gated communities" preferred by the upper and upper-middle class, "urban transformation practices" come with the unequal distribution of rent, and "gentrification" in which urban transformation results in the displacement of the lower classes; reveals how policies that interfere with the city deepen the segregation. In future studies related to the subject, it will be possible to conduct research based on how the process discussed in this study progresses in developed and developing countries.

Keywords : Urban, Liberalism, Neoliberalism, Urban Segregation, Chicago School.

Jel Classification : R0, Z13.

GİRİŞ

Toplumbilim içerisinde kent kavramının incelendiği çalışmalara bakıldığında, oldukça farklı açılardan "kent" incelemesi yapıldığı görülmektedir. Bazı çalışmalar kentteki sınıfsal ayrımlara odaklanırken bazıları kentteki bireylerin davranış kalıplarını incelemiştir. Bu durum, kentin çok yönlülüğünün bir sonucu olarak kabul edilebilir (Duru & Alkan, 2002: 8). Çünkü kent; tarih, iktisat, siyaset ve coğrafya gibi birçok disiplinin çalışma alanında zorunlu olarak var olmaktadır. Kent sosyolojisi çalışmalarının ise ilk kez iki dünya savaşı arasında yapıldığı görülmüştür. Kent sosyolojisinin temellerini atan bu ekol, Chicago Okulu olup, çalışmalarında Marksist öğretilerden uzaklaşarak sınıfsal dinamikleri göz ardı etmiş, bireye odaklanmıştır. Bu sebeple kentleri şekillendiren liberalizmin (1970'ler sonu refah devletinin çöküşü sonrası ise neoliberalizmin) kent çalışmaları üzerindeki etkisi önemlidir.

Liberalizm ve özellikle 1980 sonrası neoliberalizm, kenti yöneten politikalara yön vermiştir. Bu politikalar doğrultusunda kentlerde yaşanan ayrışma, günümüzün ilgi çeken konuları arasında yer almaktadır. Söz konusu ideolojinin toplumsal alana devlet müdahalesine karşı çıkması durumu ve uyguladığı ekonomik politikalar nedeniyle, toplumda gelir farklılıkları arasındaki uçurum gittikçe artmış, kırsalda yaşanan çözülme sonucu kentlere göç artmış, dolayısıyla kentlerde parçalı bir yapı meydana gelmiştir. Toplumdaki bu parçalı yapı kentsel mekânda da ayrışmaya neden olmuştur.

Kent politikalarını sürekli ekonomik büyüme, çevre ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi, yaşanabilir ve sürdürülebilir kent yaratmak, kültür ve turizm kenti olmak gibi hedeflere odaklanan neoliberal politikalar bugün kentlerde yaşanan ayrışmayı, kent mekanını varlıklı kesimler için yeniden üretmek derinleştirmektedir (Sönmez, 2014: 43). Bu durum, neoliberal politikaların "kentte yaşam standartlarını yükseltmek ve sürdürülebilir kenti yaratmak" söylemleri ile çelişse de aslında liberalizme uygun görülmektedir. Ortada toplumsal bir sorun varsa bu bireylerin kendi tercihleri sebebi ile oluşmuştur. Dolayısıyla liberalizm, kentsel ayrışmayı doğal ve kaçınılmaz bir süreç olarak görmektedir.

Liberalizm üzerinden kentsel ayrışma konusunun ele alınacağı bu çalışmada öncelikle kentsel ayrışmanın ne anlama geldiği belirtildikten sonra liberalizm çerçevesinde kentsel ayrışma değerlendirmesi yapılacaktır. Bu bağlamda, kentsel ayrışma konusuna dair önemli bir sorun olan

yoksulluğun liberalizmde nasıl görüldüğü açıklandıktan sonra liberalizme uygun olarak kent incelemesi yapan Chicago Okulu ve son olarak da kapalı siteler, kentsel dönüşüm ve soylulaştırma gibi neoliberal uygulamalar aracılığıyla dönüşen kentlerde yaşanan ayrışmanın nasıl derinleştiği konusu ele alınacaktır.

I.KENTSEL AYRIŞMA

Ekonomik ve toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda gelişen ve hem çevresinden etkilenen hem de çevresini etkileyen kentler, insanların yaşamlarını sürdürdükleri odak noktalarıdır (Harris & Ullman, 2002: 55). “Kentler sosyal, ekonomik, kültürel ve mekânsal bileşenleri olan, toplumsal hayatın karmaşıklığının yoğunlaştığı ve bu karmaşanın içinde oluşmuş mekânsal biçimlenmeler/karmaşık bütünlerdir. Bir kent, hiçbir zaman durağan olmayıp pek çok etmene bağlı olarak sürekli bir evrim içinde olan canlı bir organizmadır” (Yaylı, 2012: 336). Sanayi Devrimi ile birlikte kent kavramı; iş bölümü, nüfus, yoğunlaşma, ekonomik büyüme gibi etmenler üzerinden açıklanmaya başlanmış ve artık kentler geleneksel toplum yapısından ayrılarak, yeni üretim ve tüketim ilişkilerinin var olduğu alanlar haline almıştır. Kısacası kentler dinamik yapılardır ve yeni koşullara göre sürekli değişim gösterirler. Günümüzde kentler, bu dinamik yapılarının bir sonucu olarak, neoliberal politikalar ve küreselleşme sürecinden önemli ölçüde etkilenmiş mekanlar haline almıştır.

Ekonomik nedenlere bağlı olarak, ulaşım ağlarının da kolay ve ucuz seyahate imkân vermesi ile kırsaldan kentlere yaşanan göçler, birbirinden farklı grupların kentlerde toplanmasına neden olmuştur. Böylece, “günümüz kentleri heterojen yapısıyla, farklılığın ve çeşitliliğin bir arada yaşandığı, fakat farklılaştıran ve ayrıştıran mekanlar olarak öne çıkmaktadırlar” (Yılmaz, 2004: 251). İnsanların bir yerden başka bir yere hareketi kolaylaştığından bu yana kentsel nüfusta ciddi artışlar görülmüş, özellikle büyük kentlerde nüfus yığılmaları yaşanmış, bu da kentlerde farklılıkların artmasına yol açmıştır.

“Tarihte var olmuş tüm kentlerde alan, toplumsal olarak bölünmüş olduğundan ‘ayrışma’, bir tanıma ihtiyaç duymayan ve kendi kendini açıklayan bir olgu olarak görülebilir. Buna ek olarak, ayrışma teriminin kullanımı, kendisini açıklayan teoriye göre şekillenecektir” (Bógus, 2008:1). Bu çalışmada kentsel ayrışma konusu liberalizm üzerinden açıklandığı için, liberalizme göre ayrışmanın ne olduğu çalışmanın üçüncü bölümünde ifade edilecektir.

Özellikle kent politikalarının küresel kent söylemi çerçevesi üzerinden şekillendiği kentlerde kentsel ayrışmanın diğer kentlere kıyasla daha derinleşmiş olduğu görülür. Bir kentin küresel kentler liginde yer alması ve diğerleri ile yarış halinde olması durumunun ancak belirli politikalarla küresel ekonomide güç kazanmasına bağlı olduğu argümanı, küresel kent olma iddiasındaki kentlerde uygulanan politikaları şekillendirmiştir. “Küresel kent söyleminin argümanları, 1980’lerin başlarından itibaren etkili bir politik söylem olarak dünyadaki birçok büyük kentin kentsel politikalarını belirlemektedir” (Öktem, 2016: 28).

Sassen, 1991 yılında yayımlanan “Global City” adlı kitabında “küresel kent” terimini ortaya atmış, ve bundan sonra yapılan çalışmalarda bu kavramın sıkça kullanıldığı görülmüştür.

Sassen’in küresel kent modelinde küresel kentlerde, küresel süreçler ulusal sınırlar içerisinde gerçekleşir ve küresel dinamikler ulusal kurumsal düzenlemeler içinden geçmektedir. Bu da demek oluyor ki model, küresel ekonomi ve ulusal ekonomilerin tamamen birbirinden ayrı olduğu varsayımında bulunmuyor. Model, ekonomik küreselleşmenin sadece sermaye hareketlerinden ibaret olmadığını, ekonomik küreselleşmenin aynı zamanda bu hareketleri koordine etme, yönetme ve birden fazla ülkede faaliyet gösteren firma ve piyasaların çoklu aktivitelerini servis etme işidir. Bu da küreselleşmenin tamamen dıştan gelen bir şey olmadığı anlamına gelmektedir. Küreselleşme kısmen ulusal kurum yapıları ve elitleri içerisinden gelmektedir. Küresel kent, küresel ekonominin koşulları ve temel dinamiklerini içselleştirmeyi temsil eder (Sassen, 2001: 347).

Kentsel ayrışmanın yoğun şekilde hissedildiği küresel kentlerin özelliklerine bakıldığında, en açık şekilde görülenler aşağıdaki gibidir (Yaylı, 2012: 343):

- Sosyal ve kültürel ilişkilerin zayıflaması sonucu yabancılaştırma artmaktadır.
- Kentsel mekânda kutuplaşmalar, bölünmeler ve gelir dağılımında adaletsizlikler artmaktadır.
- Emek yapısında ikili yapının hâkim olması nedeni ile sosyal kutuplaşmalar artmaktadır.
- Suç ve şiddet artmaktadır.
- Yoğun iç ve dış göç almakta, uluslararası ve bölgelerarası göçmenlere sıklıkla rastlanmaktadır.
- Kentsel toprakların fiyatları ve kentsel yaşam maliyetleri artmaktadır.
- Çok katlı plazalar, gökdelenler, lüks konut siteleri inşa edilmektedir.
- Çağdaş yapı teknolojileri yaygın olarak kullanılmaktadır.
- Aynılan kentler, benzer yapılar görülmektedir.
- Gelir dağılımındaki dengesizlik fiziksel mekanlara da yansımaktadır, bir yanda gecekondu bölgeleri varken diğer yanda lüks konutlar inşa edilmektedir.
- Kentsel yeniden yapılaşma ile yeni kentsel rantlar oluşturulmaktadır.

Yukarıdaki özellikler sadece küresel kent olma iddiasındaki kentlerin özellikleri olmamakla birlikte bu kentlerde daha da derinleşmiş olan özelliklerdir.

Küreselleşme ve neoliberal politika uygulamaları ile birlikte özellikle büyük kentlerde meydana gelen ikili yapı, fiziksel mekâna yansımıştır. İnsanların gelirleri arasındaki uçurum önemli boyutlara ulaşmış, böylece yoksul kesim ile zengin kesim, kentin farklı bölgelerinde yerleşmeye başlamıştır. Alt sınıf, sağlıksız gecekondu alanlarında ya da kent merkezindeki eski konutlarda yaşarken, üst sınıf kent merkezinden uzakta oluşturulan yeni kent parçalarında, korumalı sitelerde yaşamayı tercih etmektedir. “Bazen dışlama, görünürde herhangi bir çatışma ve ya açık ayrımcılık olmadan ancak farklı yerlerde rahat veya rahatsız hissetme süreciyle gerçekleşmektedir. Kentsel ayrışma ve ya farklı insan gruplarının şehrin farklı bölgelerindeki konumu, hem fırsatların eşitsiz dağılımından hem de farklı birliktelik tercihlerinden doğmaktadır” (Bayón & Saraví, 2018: 3). Kapalı siteler, bu durumun uygulamadaki önemli bir karşılığıdır. Kapalı siteler daha sonra ele alınacağı üzere, üst ve üst-orta sınıfların kendilerini güvende hissetmek ve “kendileri gibi olanlarla” bir arada yaşamak için tercih ettiği yaşam alanları olarak ortaya çıkmaktadır. Wirth’e göre “yoğunluk, arsa değerleri, kira bedeli, erişilebilirlik, sağlıklılık, saygınlık, estetik ve gürültü, duman, pislik gibi sıkıntıların olmaması; farklı nüfus kesimlerinden insanların, kentin değişik alanlarını yerleşim yeri olarak seçmesinde önemli etmenlerdir” (Wirth, 2002: 94). Son dönemde, kent merkezindeki gecekondu bölgeleri ve çöküntü alanlarının rant konusu haline gelmesi ile birlikte, ileride ayrıntılı bir şekilde açıklanacak neoliberal uygulamalarla, söz konusu alanlar “dönüştürülerek” alt sınıf kent merkezinden uzaklaştırılmakta, üst ve üst-orta sınıf kent merkezine geri dönmektedir.

Bunlara ek olarak, büyük kentlerde etnik köken, hemşerilik gibi nedenlerle de insanlar bir arada ve “diğerlerinden” ayrı yaşamayı tercih edebilmektedir. Dolayısıyla başta gelir düzeyi olmak üzere etnik köken, hemşerilik, din gibi etmenler, kentte grupların yaşadıkları mekanları belirlemektedir.

Özetle, kentsel ayrışmanın ekonomik, sosyal, kültürel ve mekânsal olmak üzere birçok boyutu vardır ve bunlar hep birbirleri ile bağlantılıdır. Tüm bunların liberalizm ile ilişkisi ise, politikaların bireyci yaklaşımı ile aslında liberalizm ve neoliberalizmin kendi devamlılığını sağlayabilmesi için aynı zamanda bunlara ihtiyaç duymasındadır. Bu bağlamda, bir sonraki bölümde liberalizm üzerinden kentsel ayrışma değerlendirilmesi yapılacaktır.

II. LİBERALİZM ÇERÇEVESİNDE KENTSEL AYRIŞMA

Kentlerdeki ayrışma hakkındaki düşünceler uzun yıllardan bu yana farklı teorik düşünceler üzerinden ortaya koyulmuştur. Bunlar 20. yüzyıl başlarında Park ve Burgess öncülüğündeki Chicago Okulu, 1960’lar ve 1970’lerde Castells, Harvey gibi isimlerin öncülüğünde kent sosyolojisinde Marksist yaklaşım ve son zamanların hakim yaklaşımı olan küresel kent paradigmasıdır (Bógus, 2008: 2).

Liberalizm ve günümüzde neoliberalizm, uzun yıllar boyunca dünyaya hakim olduğundan kentler üzerinde sürekli bir etkiye sahiptir. Kentler bu doğrultuda oluşturulan politikalar ile yönetilmekte, yani kentler bu politikalar aracılığıyla şekillenmekte ve dönüştürülmektedir. Bu anlamda kent çalışmaları

yapılırken kentin liberalizm ile ilişkisini anlamak da önemlidir. Dolayısıyla bu çalışmada kentsel ayrışma liberalizm üzerinden ele alınacaktır.

Günümüzde günden güne artan kentsel ayrışma sorununu liberalizm üzerinden değerlendirmek için ilk önce liberalizmin yoksulluk anlayışına değinmek gerekecektir. Çünkü yoksulluğun kent mekanına yansması, ayrışma konusunun temelini oluşturmaktadır. Liberalizmin yoksulluk algısını kısaca ortaya koyduktan sonra, kent sosyolojisinin temelini oluşturan kuramları ortaya atan ve kenti Marksist anlayıştan koparak inceleyen Chicago Okulu ele alınacaktır.

Son zamanların hâkim anlayışı olan küresel kent yaklaşımını neoliberal anlayıştan ayrı düşünmek imkansızdır. Küresel dünyanın hâkim politika anlayışı, 1970’li yılların sonlarından itibaren etkili olmaya başlamış olan neoliberal politikalar. Özellikle büyük kentler, neoliberal politikalar üzerinden şekillenmekte ve dönüşmektedir. Dolayısıyla Chicago Okulu incelendikten sonra son olarak, günümüzün neoliberal politikaları kapsamında dönüşen kent ve kentsel ayrışma konusu açıklanacaktır.

II.I. Bir Ayrışma Mekanizması Olarak Yoksulluk Olgusunun Liberalizmdeki Görüntüsü

Yoksulluğu açıklayan iki temel ideolojiden biri olan liberalizm (diğeri Marksizm’dir), yoksulluğu bireylerin kendi yeteneksizlikleri, yoksulluk kültürünü benimsemeleri ya da devletten aldıkları yardım ve hizmetlerden dolayı tembelliğe alışmaları gibi nedenler üzerinden açıklamaktadır. Bu nedenle liberalizmde yoksulluk bir sistem sorunu olmayıp, bireylerin kendilerinden kaynaklı bir sorundur. 18. yüzyıla kadar liberalizmde yoksulluk, işsizlikle ilişkilendirilmiştir. “18. yüzyılın sonunda Adam Smith dahil bütün düşünürler, yoksulluğun işsizlikle özdeşleştirilebilecek bir sorun olmadığını, hayatını çalışarak kazanmak durumunda olan herkesin yoksulluk tehdidi altında olabileceğinin farkındaydılar” (Buğra, 2013: 44). Dolayısıyla, çalışan kişilerin de yoksulluk tehlikesi ile karşı karşıya olduğu görüşü 18. yüzyıl sonunda liberal düşünürlerce kabul edilir olmuştur.

19. yüzyıl liberal düşünürleri ile refah devleti sonrası Neo-liberaller, yoksulluğu bireysel yetersizliklerle bağdaştırmış, yoksulluk sorununa karşı devlet müdahalesini eleştirmişlerdir. Sosyal liberaller ise yoksulluğa karşı daha yumuşak bir tavır sergileyerek devletin asgari ücret gibi kısıtlı müdahalelerini kabul etmiştir. Çünkü ihtiyaç sahibi kişilerin belli bir yaşam standardına yükseltilmeleri gerekliliğinin farkındadırlar.

Yoksulların kendi yaşam standartları konusunda bizzat kendilerinin sorumlu olmaları gerektiği düşüncesi hakimdir. Bu nedenle de bu konuda yapılacak devlet müdahaleleri ortadan kaldırılmalı ya da en aza indirilmelidir. Kendi kurallarına göre işleyen bir piyasa mekanizması içerisinde yoksullar, kendi refah seviyelerini artırma şansına sahiptir. Kısacası yoksullukla mücadelenin asıl yeri, etkin piyasa mekanizmasının kendisidir.

1970’ler sonu itibariyle etkin olan neoliberalizm, yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmayı hedeflemez. Bu ideolojinin yoksullukla mücadele konusundaki hedefi yoksulluğu ortadan kaldırmak değil, yoksulluğu azaltmaktır.

“Mafeje, neoliberallerin eşitsizlikleri ortadan kaldırma gibi bir amaçlarının en baştan söz konusu olamayacağını, bu yüzden neoliberal yoksullukla mücadele stratejilerinin “yoksulluğu azaltmaya” odaklandıkları ifade etmektedir” (Mafeje, 2002: 7; Aktaran: Nakiboğlu, 2004: 93).

Bugün neoliberal politikalar ile yoksulluğu azaltmak hedef gösterilse bile bu politikalar yoksulluğu azaltmamakta, tam tersine arttırmaktadır:

“Neoliberalizm sadece yoksulluğu arttırmaz; özellikle de kent alanından elde ettiği rant değeri ve de sömürüyü gizleyip daha ucuza işçi çalıştırabilmesi ve sosyal güvencesizliği yayabilmesi açısından yoksulluğa ihtiyaç duymakta ve onu sürekli yeniden üretmektedir. Bu sayede sınıfsal hegemonyayı hâkim kılabilmektedir. Neoliberal kentleşme kendisini yeniden üretmek için yoksulluğa ihtiyaç duymakta ve bu yoksulluğu da sürekli yeniden üretebilmek için stratejiler geliştirmektedir.” (Üçoğlu, 2015: 48).

Dolayısıyla, yoksulluğu tamamen bireyden kaynaklı bir sorun olarak görerek, serbest piyasa mekanizmasının bu sorun için en temel çözüm olduğunu vurgulayan neoliberal anlayış, özellikle kentlerdeki yoksulluğu derinleştirdiği uygulamaları ile göze çarpmaktadır.

II.II. Chicago Okulu

Liberalizm bağlamında kentsel ayrışma konusunun ele alınması öncelikle, iki dünya savaşı arasında Amerika’da kurulan Chicago Okulu’nun incelenmesini gerektirir. Çünkü Chicago Okulu’nun, aynı dönemde Marksist bakış açısı ile toplumsal gelişmeleri, sınıfları baz alarak inceleyen Avrupa’daki Frankfurt Okulu’ndan bir kopuş sergilediği öne sürülmektedir. Bu anlamda, tamamen bireye odaklanan ve toplumsal sınıfları görmezden gelen Chicago Kent Kuramı, liberalizm-kentsel ayrışma konusunda önemli bir yer tutmaktadır.

Liberalizm ile ilişkisi genellikle eleştiriler üzerinden yapılan Chicago Okulu hakkındaki eleştiriler ve dolayısıyla liberalizm ile bağlantısı konusuna gelmeden önce, Chicago Okulu’na genel olarak bakmakta fayda vardır.

Chicago Okulu Kentsel Ekoloji Ekolü, Chicago özelinde gerçekleşen etnik ve kitlesel ayaklanmaların nedenlerini anlamak üzere Robert Park tarafından kurulmuş, ekole bağlı araştırmacılar tarafından 1920’lerden 1940’lara kadar, kent sosyolojisine yönelik kuramsal çerçeve oluşturacak önemli teoriler ve kuramlar geliştirilmiştir.

Chicago Okulu merkezli kent sosyolojisi yaklaşımları; “ekolojik yaklaşım” ve “bir yaşam biçimi olarak kentleşme yaklaşımıdır”. Ekolojik yaklaşımın öncüsü Robert Park’tır. Burgess ve McKenzie de yaklaşıma katkıları bulunan önemli isimlerdir. Kentle ilgili ilk kuramsal çalışma olan ekolojik yaklaşım, kentin gelişiminin doğal bir süreç olduğunu ileri sürer. Bu sebeple de kentin bilinçli bir şekilde düzenlenmesi ve planlanması durumunun önemine daha az değinir. “Kentsel gelişmeyi doğal bir süreç olarak ele almakla, bir kentin düzenlenmesindeki bilinçli tasarım ve tasarımların önemini hafife alma eğilimindedir” (Giddens, 2005: 566). Yaklaşım, kentteki toplumsal ilişkileri göz ardı ettiğinden oldukça eleştirilmiştir. “Ayrışmanın ‘doğal’ olarak ortaya çıkışını açıklayan analitik bir model geliştirmemişler, sınıfsal ve ırksal baskıyı göz ardı etmişlerdir” (Ruiz-Tagle, 2013: 2).

İkinci yaklaşım “bir yaşam biçimi olarak kent” yaklaşımının öncüsü ise L. Wirth’dir. Alptekin’in aktardığına göre, kent kültürünü temel alan Wirth, kentin bir yaşam alanı olduğu gibi bir yaşam tarzı olduğunu da ifade eder (Alptekin, 2012: 85-87): Kent tanımı yaparken dikkate alınan iki yaklaşımı eleştirir. Bunlar nüfusu esas alan yaklaşımlar ile sanayileşme ve modern kapitalizmi esas alan yaklaşımlardır. Bir topluluğu sadece büyüklük olarak ele alıp onu kent olarak tanımlamak yanlış bir yoldur. Wirth’e göre her kalabalık yer kent olarak nitelendirilemez. Her şeyden önce bir yerleşim yerinin kent olarak nitelendirilebilmesi için, çevresini cezbeden bir merkez olması gerekir. Kent sadece nüfusu kendine çekmez; siyasi, ekonomik, kültürel olarak insanları cezbetmesi gerekir. Bu anlamda ekonomik, siyasi, kültürel, bilimsel üretim merkezi olmalıdır. Bir yerleşim yeri için kent tanımlaması yapabilmek için, nüfus seviyesinden çok asgari bir nüfusun niteliği baz alınmalıdır.

Wirth’in bir diğer eleştirisi ise kent tanımı yaparken sanayileşme ve modern kapitalizmi esas alan yaklaşımları hedef alır. Modern kentlerin tanımının kapitalist girişimin ortaya çıkışından bağımsız yapılabilmesinin elbette mümkün olmadığını belirtir. Fakat, sanayileşme öncesi dönemde de kentlerin var olduğu unutulmamalıdır (Wirth, 2002: 84-85).

Chicago Okulu’nun bu iki yaklaşım ile kent bilimine katkısı açıktır. Fakat kent sosyolojisi araştırmalarına temel oluşturan ekole, 1970’lere gelindiğinde özellikle neo-marksistlerce önemli eleştiriler getirilmiştir. Temelinde; Chicago Okulu’nun, Marksist bir yaklaşımla toplumu inceleyen Frankfurt Okulu’ndan bilinçli bir kopuş olduğu görüşü yatan eleştirilerin önemli bir kısmı şu şekildedir (Serter, 2013: 73-76):

• Ekol çalışmalarının en temel özelliği, kenti yaşayan bir organizma olarak görmesidir. Böylece kent, nicel ölçütlerle değerlendirilen bir kavram olmaktan çıkarak nitel özelliklerle açıklanmıştır. Tam da bu nokta, Chicago Okulu’nun hem özgünlüğünü hem de eleştirilerin kaynağını gözler önüne

sermektedir. Nitel değişkenlerle yapılan çalışmalarda birey, kentte en önemli aktör olarak benimsenmiştir. Fakat nitel değişkenler yani sosyal olgular üzerinden yapılan çalışmalarda mekan ve fiziki çevre gibi nicel değişkenler ihmal edilmiştir. Bunun sonucunda da aşırı basitleştirilmiş ve soyutlanmış kent modelleri ortaya çıkmıştır.

- Lefebvre, Darwinizm ve ekoloji biliminden etkilenen ekolü, aşırı derecede indirgemeci pozitivist yaklaşımı ve geliştirdiği kent tanımının mekanı aşırı basitleştirmesi nedeniyle eleştirmiştir.

- Kullandığı kültüralist yöntem de bir başka “indirgemecilik” olarak düşünülmüştür. Chicago Okulu’nun bireyi sınıfsal ilişkileri hesaba katmadan kültürel özellikleri ile tanımlaması, toplumu incelerken sınıf temelli bakış açısını dikkate almaması bu eleştiriye temel oluşturmuştur. Bu anlamda ekol çalışmaları içerisinde kent, sınıf ilişkilerinden bağımsız, kültürel bir kavram olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

- Park’a göre birey, kendisi için en uygun mekanı, doğuştan gelen avantajlarını kullanarak seçecektir. Bu bağlamda kentte eşitsizliği gözler önüne seren çöküntü bölgeleri ve bunun gibi alanların varlığının kaçınılmaz olduğu, bunun doğal bir sürecin sonucu olduğu kabul edilmiştir.

- Bireylerin sınıfsal özelliklerinin dikkate alınmayarak yok sayılması ile toplumdaki gerilimlerin uzun vadede kendiliğinden çözüleceği ortaya atılarak, ezilen kesimlerin örgütlenmeleri ve mücadele etmelerinin anlamsız olduğu fikri yaratılmıştır.

- Chicago Okulu’nda kenti doğaya referans vererek açıklama durumu, kentteki eşitsizlikleri doğallaştırırken, temelini doğa kurallarına dayandığı söylenen kapitalizmi sorgulamanın gerekliliği ortadan kalkmaktadır. Ayrıca, liberalizmin söylemlerini temellendirdiği önemli iddialardan biri olan “bencil insan”, ekolün kent analizlerinin temelini oluşturmaktadır.

- Ekol, kapitalizmin geliştiği ve Chicago kentini dönüştürdüğü ortamda, Amerika’da kent analizlerinin Marksist çizgiden uzak bir şekilde yapılmasını sağlamaktadır. Bunun bir sonucu olarak da yarattığı teorik çerçeve ile kapitalizmin yarattığı eşitsizlikler doğallaştırılmaktadır.

- Chicago Okulu kent analizleri temelini, hem kültüralist ve doğa bilimci yöntemlere hem de liberal ekonomi kuramlarına dayandırmaktadır. Böylece, kentler ile kapitalizm arasında nedensellik ilişkisi kurularak, kapitalizmin gelişip büyüdüğü mekanlar olan kentlerdeki eşitsizliklerin doğallaştırılması sağlanmaktadır.

- Bu eleştiriler ışığında Harvey, Castells ve Lefebvre, Chicago Okulu’nun ihmal ettiği sınıfsal bakış açısını, kent araştırmalarına dahil etmişlerdir.

Chicago Okulu, tıpkı liberalizm gibi kentte var olan eşitsizliklerin doğal olduğunu vurgular. Özellikle, gecekondu bölgeleri ve çöküntü bölgeleri gibi kentsel mekanların oluşumunun bireylerin kendi doğal tercihlerinin bir sonucu olarak görülmesi, yine liberalizmde yapılan vurgu gibi, kentsel ayrışmanın doğal bir süreç olduğunu düşündürmektedir.

II.III. Neoliberal Uygulamalar Kapsamında Dönüşen Kent ve Derinleşen Kentsel Ayrışma

Kent, benzerlikleri ve farklılıkları içinde barındıran bir mekandır. Bu özelliğinden dolayı kentte meydana gelen ayrışmanın, kentsel mekânın doğal bir sonucu olduğundan bahsedilmektedir. Kentte var olan farklılıklar, toplumsal tabakalaşmaya ve kent mekânında ayrışmaya neden olmaktadır. Bugün bu ayrışma, neoliberal politikalar doğrultusunda gerçekleştirilen uygulamalar ile daha da derinleşmiş, kentsel ayrışmanın yeni biçimleri ortaya çıkmıştır.

Neoliberalizmin öncülüğünde meydana gelen kentsel ayrışmanın yeni biçimlerine verilecek önemli bir örnek “kapalı sitelerdir”. Kapalı siteler, neoliberal politikaların yarattığı ve aynı zamanda neoliberalizmi besleyen oluşumlar olup, bugün kentsel ayrışma denildiğinde akla ilk gelen mekanlardan biri haline gelmiştir.

Harvey, neoliberal politikalarla kentlerde kapalı sitelerin nasıl geliştiğini, neoliberalizmin en önemli temsilcilerinden Thatcher'ın İngiltere'de sosyal konutları tasfiyesiyle birlikte yaşanan gelişmelerle açıklamıştır (Harvey, 2019): Sosyal konutların tasfiyesiyle birlikte insanlar evlerinin değişim değeri ile daha çok ilgilenmeye başlamış ve ev sahipliğini teşvik eden yapı toplulukları, yerel işçi sınıfı kurumları olmaktan çıkmış, bankalar gibi çalışmaya başlamıştır. 1981 yılında İngiltere'de evlerin yaklaşık 3'te 1'i kamu sektöründeyken, 2016'da oran yüzde 7'nin altına düşmüştür. Çünkü, ideal bir neoliberal dünyada sosyal konut olmamalıdır. Kiralamak veya tamir etmek amacıyla evler değiş tokuş edilmeye başlanmış ve böylece insanların daha yüksek statülü mahallelere yerleşmesi fırsatı doğmuştur. Buradaki çok önemli detay, konutun artık bir değişim değeri, tasarruf biçimi ve kişisel serveti arttırmak için iyileştirilmesi durumudur. Beyaz olmayanlar ve göçmenler, mahallenin mülk değerini korumak için dışarıda tutulacaktır. Bu şekilde ayrışma derinleşmiş ve kapalı siteler gelişmiştir. Alanlar kapatılmış ve kentsel ortak alanlar tükenmeye başlamıştır.

Günümüz toplumları, tüketim toplumu olarak tanımlanmakta, artık toplumsal sınıflar, insanların neyi ne kadar tükettiklerine göre şekillenmektedir. Tüketim tarzı, sınıf ve statüyü belirlemekte, bu nedenle de özellikle üst gelir grubuna mensup kişiler, tüketim yoluyla farklılaşma arayışı içerisine girmektedir. Bu durum tam da neoliberalizmin aradığı, onu besleyecek bir kaynaktır.

Üst gelir grubu artık yüksek statü elde etmek ya da sınıfsal yerini görünür kılmak gibi amaçlarla konut tercihlerini gerçekleştirmektedir. Bu kişiler kentte yaşayan diğer gruplardan kaçma, kendilerini onlardan farklılaştırma amacı ile kent merkezinden kaçarak kapalı siteler içerisinde yer alan konutları tercih etmektedirler. Kendilerinin kapalı sitelerde yaşama gerekçesi olarak sundukları sebep çoğunlukla "güvenlik" tir.

Blakely ve Synder'e göre kapalı site "normalde kamusal alanların özelleştirildiği, sınırlı erişime sahip yerleşim alanlarıdır. Bunlar, genellikle duvarlar veya çitlerle tasarlanmış çevreleri ve konut dışı kişilerin girmesini engellemeye yönelik kontrollü girişleri olan bir güvenlik gelişimidir" (Blakely & Synder, 1997: 2).

Grant'a göre kapalı site, "özel yollarda, ana erişimin karşısındaki bir kapı ile genel trafiğe kapatılmış bir konut gelişimidir. Bunlar, halkın erişimini daha da kısıtlayan çitler, duvarlar veya diğer doğal engellerle çevrili olabilir" (Grant, 2004: 913-914). Bir başka tanıma göre ise "genel olarak, orta ve üst gelir grubundan hane halklarının dışarıya kapalı ve izole, üst düzey ve özel güvenlik önlemleri ile kuşatılmış, belli boş zaman olanakları sunan ve yaşam tarzı kurgusu etrafında biçimlenmiş olan konut alanları olarak tariflenmektedir" (Özgür, 2006: 82). Yeni tüketim tarzları ile ortaya çıkan kapalı sitelerin, toplumun ayrışması sonucu oluştuğu ve aynı zamanda da toplumsal ayrışmayı besleyen konut alanları olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla, sosyal ayrışmanın mekâna yansıyan biçimi olarak kapalı siteler, kentsel ayrışmanın en önemli göstergelerinden biridir.

Neoliberal uygulamalar denildiğinde günümüz kentleri için akla ilk gelen uygulamalar ise kentsel dönüşüm uygulamalarıdır. Dolayısıyla kapalı sitelerden sonra kentsel dönüşüm uygulamalarını ele almak gerekecektir.

Kentsel dönüşüm "kentsel sorunların çözümüne götüren ve değişime maruz kalan bir alanın ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel durumunda kalıcı bir iyileşme sağlamayı amaçlayan kapsamlı ve entegre vizyon ve eylemlerdir" (Roberts, 2000: 17).

Tanımı doğrultusunda kentsel dönüşüm uygulamalarının; sağlıksız koşullarda yaşayan insanlar için bu alanları sağlıklı hale getirmek ve toplumda insanlar arasında teması sağlayacak mekansal düzenlemeler yoluyla toplumsal çatışmaların önüne geçerek toplumsal bütünleşmeyi sağlamak gibi önemli amaçlara hizmet etmesi gerekliliğinden söz edilecektir. Kentsel dönüşüm uygulama biçimleri kentsel koruma, kentsel yeniden canlandırma, soylulaştırma, kentsel yeniden inşa, yapı stokunu iyileştirme, temizleme vb. uygulamalardır. Bu uygulamaların hepsi "kentlin farklı ölçeklerde dönüştürülmeye uygun alanlarının iyileştirilmesi ve bu alanların yeniden canlandırılmasını amaçlamaktadır" (Yaman, 2015: 28).

Ancak oldukça meşru söylemlerle yola çıkan neoliberal politika uygulayıcıları çoğu kez kentsel dönüşümü kentsel ayrışmaya yol açacak şekilde uygulamaya koymaktadır. Kurtuluş; bu durumu şu şekilde açıklamaktadır (Kurtuluş: 2002: 50): Neoliberal politika uygulayıcıları tarafından hayata geçirilen kentsel dönüşüm uygulamaları ile kentsel topraklar tamamen metalaşmakta ve mekânın dönüşümü, üst sınıflar lehine olmaktadır. Kent merkezine yakın gecekondu mahalleleri ile eski çöküntü alanları, rantın oldukça yükseldiği mekanlar halini almaktadır. Bu sebeple kentteki tüm sosyal sınıfları içine almayı hedefleyen kentsel dönüşüm uygulamalarının, bu sonuçları ile birlikte meşruiyetini kaybettiği görülmektedir. Neoliberal politika uygulamalarının bu kadar yoğunlaşmadığı ve kente etki etmediği dönemlerde; ucuz iş gücü hazine arazisine yerleşmiş, boş araziler sanayiciler ve gecekonducuların kullanımına açılmış, kırsaldan göçenler kentte ucuz konut temin edebilmiştir. Ayrıca, ulaşım ve iletişim teknolojisinin fazla gelişmemiş olması sebebiyle yöneticiler de iş yerlerine yakın yerlerde ikamet etmiştir. Böylece toplumsal sınıflar kent mekânında temas halinde yaşamıştır.

Neoliberalizmin kentsel dönüşüm uygulamaları ile artık kamusal alanın kullanım ve mülkiyet hakkı bakımından daha küçük bir grubun avantaj sağlamasına olanak tanınmaktadır. Kent merkezindeki çöküntü alanları ile gecekondu mahallelerinde burada yaşayanların yaşam şartlarını iyileştirmek ve suç oranlarını azaltmak gibi nedenlerle yapılan kentsel dönüşüm uygulamaları, alt sınıfı kent merkezinin dışına iterken, orta sınıfın da kent merkezinde tutunmasını zorlaştırmaktadır. Kent merkezinin dışına itilen alt gruplar hem kentten kopmakta hem de kamusal hizmetlerden yararlanamamaktadır.

Kurtuluş bu durumu modern kent mitinin çöküşü üzerinden açıklamaktadır (Kurtuluş, 2002: 52–54): Modern kent, kamusal alanda tüm sınıfların birbirleri ile temas halinde olduğu düzenlemeler içerir. Fakat günümüzde kentsel dönüşüm uygulamaları ile bu kamusal alan gün geçtikçe daralmaktadır. Bu da göstermektedir ki kentsel planlama modern kenti yaratma amacına hizmet etmemektedir. Kamusal alanın daralması ile toplumsal sınıflar arasındaki temas daha da azalmakta, mekansal ayrışma büyümektedir.

Kentsel dönüşüm uygulamalarının dönüştürdüğü ve etkilediği alanlarda sosyal yapıda meydana gelen kaymalar ortak bir sorun olarak görülmektedir, çünkü bu uygulamaların öngörülemez sonucu olarak, alandaki fakir insanları yaşadıkları yerden ayrılmaya zorlayan bir fiyatlandırma sebebiyle, bir soylulaştırma sürecini tetikleme ihtimali söz konusu olmaktadır (Porter & Shaw, 2009; Arbaci & Malheiros, 2010; Aktaran: Vaughan & Arbaci, 2011: 131). Bu noktada kentsel dönüşüm uygulamalarının tartışmalı biçimlerinden olan “soylulaştırma” dan ayrıca söz etmek gerekecektir.

Dünyada ilk kez 1960’larda İngiltere’deki uygulamalar için soylulaştırma terimi kullanılmış (literatürde anılan adı ile “klasik soylulaştırma”), söz konusu uygulamalarda, işçi sınıfı konutlarının üst ve orta sınıflar tarafından satın alınarak lüks konutlara dönüştürüldüğü görülmüştür (Florida, 2018: 91). Bunun sonucunda işçi sınıfı, mekânın eski sahibi olarak yerinden edilmiştir. Zaman içerisinde söz konusu mahallenin sosyal yapısı tamamen değişmiştir.

Klasik soylulaştırma “Yatırımdan mahrum kalan alanlardaki tarihi konut stokunun rehabilite edilmesi, alandaki sahiplik örüntüsünün kiracılıktan ev sahipliğine kayması, emlak fiyatlarının yükselişi ve alanda yaşayan işçi nüfusun yeni gelen orta sınıf nüfus tarafından yerinden edilmesi yani mülkiyetin el değiştirmesidir” (Lees, Slater, Wyly, 2008; Aktaran: Sönmez, 2014: 44).

“1990’lı yıllarda, soylulaştırma kavramı yaygın bir literatür doğurmuş ve çok kez neoliberal kentsel stratejinin temel öğelerinden biri olarak değerlendirilmiştir” (Yıldırım, 2019: 270). Neoliberal politika uygulayıcıları, soylulaştırmaya dönük uygulamaların amacının kamu yararını sağlamak olduğunu belirtmektedir. Bu yolla yasal olmayan konutlar yıkılmakta, yeniden inşa edilmekte ve yasal konut alanlarına dönüştürülmekte, böylece mülkiyet hakları güçlendirilmektedir. Ancak yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı üzere, söz konusu uygulamalar kent içerisinde önemli sorunlara yol açmaktadır.

Soylulaştırma uygulamaları sebebiyle alt sınıf kent merkezinden uzakta ikamet etmek durumunda kalmış, böylece hem işine olan mesafe hem de sosyal ve kültürel yaşama olan mesafesi artmıştır. Bunlara ek olarak, bu insanların taşınmaya zorlandıkları yerlere götürülen temel kamusal hizmetler dahi çoğu zaman yetersizdir. Ayrıca geçmişte soylulaştırılmış bazı kentsel mekanlar bugün

ikinci bir soylulaştırmaya maruz kalmaktadır. Bu da orta sınıfın da kent merkezinde tutunmasını günden güne zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak kent merkezi homojenleşmekte, kentin içinde yeni, ayrılmış mekanlar ortaya çıkmaktadır.

Richard Florida; “Yeni Kentsel Kriz” isimli çalışmasında Amerika’daki soylulaştırma üzerine yapmış olduğu değerlendirmesinde de soylulaştırmanın açıkça bir ayrışmaya sebep olduğunu belirtmiştir:

“Soylulaştırma Amerika’nın yeni sınıf coğrafyasının kentsel alanda tezahürüdür ve en fazla da en çok yeniden şehirleşmiş ve kentsel mekân rekabetinin en vahşi olduğu yerlerde görülür. Amerika’nın sınıfsal bölünmeleri her yerde derinleşiyor ve farklı türdeki şehirlere ve metropoliten alanlara farklı biçimlerde damgasını vuruyor. Hızlı yeniden kentleşme yaşayan bazı yerlerde bu ayrımlar şehrin bizzat içindeki avantajlı ve dezavantajlı alanlarda giderek daha fazla görünür haldeyken, diğerlerinde bir şehirle banliyöleri arasında ve karşılıklı gerçekleşiyor. Çeşitli biçimlerine karşı bu yeni bölünmeler, yeni kentsel coğrafyamızın ana özellikleri olan büyüyen eşitsizlik ve ekonomik ayrışmayı yansıtıyor” (Florida, 2018: 112-113).

Smith, soylulaştırmanın yaygınlaştırılmasının boyutlarını beş özellik ile ilişkilendirmiştir Smith, 2006: 22-23): devletin dönüştürülmüş rolü, küresel sermayenin nüfuzu, siyasi muhalefetin değişen düzeyleri (soylulaştırma karşıtı hareketler), coğrafi yayılma (soylulaştırmanın kent merkezinden dışa doğru yayılması) ve soylulaştırmanın sektörel yaygınlaştırılması. Soylulaştırmanın küresel kentler arası rekabette stratejik bir araç olarak kullanılması ve bunun yaygınlaşması, en geniş ifadesini kentsel yenileme (dönüşüm) söyleminde bulmuştur. Yeni kentsel yenileme (dönüşüm) söylemlerinin temelinde de 2 temel sorun yatmaktadır: ölçek sorunu (artık soylulaştırma, kentsel olanın ulusal ve küresel ölçekler karşısında yeniden ölçeklendirilmesini ifade etmektedir) ve coğrafi odak sorunu yani yenileme olarak karşımıza çıkartılan soylulaştırmanın, olumlu ve gerekli bir çevresel strateji olarak yeniden biçimlendirilmesi durumudur.

Smith’e göre kentsel yenileme (dönüşüm) soylulaştırmanın eşi görülmemiş bir ölçekte planlanmış ve finanse edilmiş bir sonraki dalgasını temsil etmekte, soylulaştırmaya eleştirel bakışın etkisiz hale gelmesi ise “neoliberal kent vizyonları için çok önemli bir ideolojik başarı” olmuştur. Neoliberal şehirciliğin eksiksiz bir ifadesi olan, küresel kentsel strateji olarak soylulaştırma, devlet desteği ile piyasa içerisinde bireysel mülk taleplerini karşılamaktadır (Smith, 2006: 25).

Harvey, içinde bulunduğumuz yüzyılda konutun değişim değeri vurgusunun yerini, sermaye birikimi ve spekülasyon kazanç aracı olarak görülmesi durumuna bıraktığını ifade etmiştir (Harvey, 2019): Burada odak noktası konut değil, üzerinde durduğu arazidir ve mevcut arazi değeri ile en iyi/yüksek kullanım altındaki değer arasındaki fark, yatırımcıların ilgi odağı olmuştur. “Bu spekülasyon kazancı gerçekleştirmek için ya mevcut kullanımların yerinden edilmesi ve mevcut sakinlerin tahliye edilmesi ya da mevcut sakinlerin sabit kalma ayrıcalığı için daha yüksek arazi kiralari ödemesi gerekiyordu”.

Hem Smith’in hem de Harvey’in açıklamaları da kentsel dönüşüm ve soylulaştırmanın neoliberalizm ile ilişkisine ışık tutmaktadır. Burada kentsel dönüşümün tamamen neoliberalizmin aracı kimliği olmadığını ayrıca belirtmek gerekmektedir. Kentsel dönüşüm, neoliberal bakış açısı dışında, kentsel ayrışmaya sebep olmadan gerçekleştirilebilir. Yapılan uygulamalar belirli sınıfların çıkarını gözetmeden, kentsel rantın dağıtımının belirli sınıflar lehine yapılmadan gerçekleştirilmesi durumunda kentsel dönüşüm uygulamaları, toplumda bir ayrışmaya sebep olmaktan uzaklaşacaktır. Uygulamaların kentsel ve toplumsal adalet gözetilerek tasarlanması ve hayata geçirilmesi, farklı grupların birbirlerinden kopmadan yaşamalarını sağlayacaktır

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanlık tarihi ile aynı geçmişe sahip olan ayrışma, sosyolojik ve mekânsal ayrışma olarak bugün oldukça derin bir nitelik kazanmıştır. Ayrışmanın yoksullukla daha ciddi bir boyut aldığı bilirse de yoksulluğun yanı sıra etnik köken, mezhep gibi faktörler de kentlerde yaşanan ayrışmada önemli etkenlerdir.

Liberalizmin yoksulluğu ortadan kaldırmak gibi bir amacı yoktur, çünkü liberal sistemin devamlılığı için yoksulluk gereklidir. Liberalizmde yer alan planlama anlayışı ile geçmişe bakarak gelecek planlanır. Bu şekilde geçmişteki bazı değerler geleceğe taşınır. Bu değerlerden biri de yoksulluktur.

Liberalizm ayrışmayı bir sorun olarak görmemekte, aksine sistemin devamlılığı için bir çözüm olarak sunmaktadır. Liberal düzende yoksullar, kentlerin belirli yerlerinde toplanırlar. Bu durum onlara daha kolay ulaşmayı ve onları yönetebilmeyi sağlar. Yoksulların toplum içine dağılması durumu, liberal düzenin devamlılığını zorlaştıracak bir seçenek olacaktır. Tıpkı yoksullar gibi, toplumun içinde farklı görünenleri bir arada toplamak, onların toplumun içine dağılmalarını önlemek, siyasi güçlerin kendi devamlılıklarını sağlama aracıdır. Bu sebeple bugün neoliberal kent politikalarında ayrışmayı derinleştirilen uygulamaların görülmesi tesadüf değildir.

1920'lerden 1940'lara kadar önemli teoriler ve kuramlar geliştiren Chicago Okulu, kentlerin gelişiminin doğal bir süreç olduğunu öne sürmüştür, bu bakış açısının kentteki eşitsizlikleri doğallaştırdığı yönünde eleştirilere hedef olmuştur. Özellikle bugünün neoliberal uygulamaları, kentlerdeki eşitsizliği çok açık bir şekilde mekâna yansıtmaktadır. Uygulanan politikalar yoluyla alt sınıfın kent merkezinden uzaklaştırılması durumunu, kentin gelişiminin doğal bir sonucu olarak açıklamak oldukça güçtür.

Tarih boyunca değişen ve gelişen kentler bugün neoliberal politikalar eliyle "dönüştürülmektedir". Meşru sebeplere dayandırılarak yapılan uygulamalar sadece yoksulları ayrıştırmamakta, zengin kesimi de kendi içerisinde ayrıştırmaktadır. Kentte gruplar arasında mesafeler artmakta ve zamanla alt kentler oluşmaktadır. Özellikle günümüzün küresel kentleri, bu ayrışmanın en fazla derinleştiği kentsel mekanlar olarak anılmaktadır. Çalışma kapsamında ele alınan üst ve üst-orta sınıfın tercihi "kapalı siteler", rantın adaletsiz dağılımı ile anılan "kentsel dönüşüm" uygulamaları ve kentsel dönüşümün alt sınıfların yerinden edilmesi ile sonuçlandığı "soylulaştırma"; kente müdahale eden politikaların var olan ayrışmayı nasıl derinleştirdiğini gözler önüne sermektedir. Bundan sonraki süreçte, makale konusu ile ilişkili gelecek çalışmalarda, burada tartışılan sürecin gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde nasıl ilerlediğine dayalı araştırmalar yapılabilecektir.

KAYNAKÇA

- Alptekin, M. Y. (2012). *Şehir ve toplum*. İstanbul: Beta.
- Bayón M. C., & Saraví, G. A. (2018). Place, class interaction, and urban segregation: Experiencing inequality in Mexico City. *Space and Culture*, 21(3), 291–305.
- Blakely, E. J., Snyder, M. G. (1997). *Fortress America: Gated communities in the United States*. Washington: Brookings Institution Press and Lincoln Institute of Land Policy
- Bógus, L. M. M. (2008, 10–13 July). Urban segregation: A theoretical approach. In *Proceeding of the 13th Biennial Conference of International Planning History Society*, IPHS, Chicago, pp. 110–119
- Buğra, A. (2013). *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye'de sosyal politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duru, B., & Alkan, A. (2002). 20. yüzyılda kent ve kentsel düşünce. A. Alkan & B. Duru, (Ed.), *20. yüzyıl kenti* kitabı içinde (s. 7–25). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji* (H. Özel & I. Bayar & Z. Mercan & Ş. Pala & T. Kabadayı & M. T. Kara & İ. D. Aytaç & M. Özcan, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Grant, J. (2004). Types of gated communities. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 31, 913–930.
- Harris, C. D., & Ullman, E. L. (2002). Kentin doğası. A. Alkan & B. Duru, (Ed.), *20. yüzyıl kenti* kitabı içinde (s. 55–75). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Harvey, D. (2019, 10 January) A tale of three cities. *Tribune*. Retrieved from <https://tribunemag.co.uk/2019/01/a-tale-of-three-cities>
- Kurtuluş, H. (2002). Kentsel dönüşüm modern kent mitinin çöküşü çerçevesinden bakmak. *Planlama Dergisi*, (53), 49–53.
- Nakiboğlu, C. (2004). Neoliberal küreselleşme sürecinde yoksulluk ve yoksullukla mücadele. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Öktem, B. (2016). Küresel kent söyleminin kentsel mekânı dönüştürmedeki rolü: Büyükdere-Maslak aksı. H. Kurtuluş, (Ed.), *İstanbul'da kentsel ayrışma* kitabı içinde (s. 25–76). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Özgür, F. E. (2006). Sosyal ve mekânsal ayrışma çerçevesinde yeni konutlaşma eğilimleri: Kapalı siteler, İstanbul, Çekmeköy örneği. *Planlama Dergisi*, 4, 79–95.
- Roberts, P. (2000). The evolution, definition and purpose of urban regeneration. In P. Roberts & H. Sykes, (Eds.), *Urban regeneration a handbook* (pp. 9–36). London, UK: SAGE Publication.
- Ruiz-Tagle, J. (2013, August). Theories of segregation and policies for integration: Travel of ideas and concrete consequences in Chicago (US) and Santiago (Chile). In Proceeding of The Sociology of Urban and Regional Development, International Sociological Association: ISA, Berlin.
- Sassen, S. (2001). *The global city*. (2nd ed.). New Jersey: Princeton University Press.
- Serter, G. (2013). Şikago Okulu kent kuramı: Kentsel ekolojik kuram. *Planlama Dergisi*, 23(2), 67–76.
- Smith, N. (2006). Yeni küresellik, yeni şehircilik: Küresel kentsel strateji olarak soylulaştırma. *Planlama*, 2, 13–27.
- Sönmez, B. (2014). Soylulaştırmanın yeni biçimleriyle yerinden edilmeyi yeniden düşünmek. *Planlama Dergisi*, 24(1), 42–53.
- Üçoğlu, M. (2015). Neoliberalizm kent alanlarında neden yoksulluğa ihtiyaç duymaktadır? *İdeal Kent*, 6 (16), 34–49.
- Vaughan, L., & Arbaci, S. (2011). The challenges of understanding urban segregation. *Built Environment*, 37(2), 128–138.
- Wirth, L. (2002). Bir yaşam biçimi olarak kentleşme. A. Alkan & B. Duru, (Ed.), *20. yüzyıl kenti* kitabı içinde (s. 77–106). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Yaman, M. (2015). *Türkiye'de kentsel dönüş(tür)me uygulamaları: Sosyo-politik bir yaklaşım*. Antalya: Otorite Yayınları.
- Yaylı, H. (2012). Küreselleşmenin kentler üzerine etkisi: İstanbul örneği. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 331–356.
- Yıldırım, S. (2019). *Ansiklopedik kent sözlüğü*. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Yılmaz, N. (2004). Farklılaştırıcı ve ayrıştırıcı bir mekanizma olarak kentleşme. *İstanbul Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (48), 249–267.

Etik Beyanı: *Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan ederim. Aksi bir durumun tespiti halinde ÖHÜİBF Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.*

Teşekkür: *Yayın sürecinde emeği geçen herkese teşekkür ederim.*

Ethics Statement: *I declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In the event of a contrary situation, ÖHÜİBF Journal has no responsibility and all responsibility belongs to the author of the study.*

Acknowledgement: *I thank everyone who contributed to the publishing process.*
